

Αλεξάνδρα Δεληγιώργη
Καθηγήτρια

ΕΠΑΙΝΟΣ (LAUDATIO)
ΣΤΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΟ ΚΩΣΤΑ ΑΞΕΛΟ

*Κύριε Πρύτανη
Κύριοι Αντιπρυτάνεις
Κύριε Γενικό Πρόξενο της Γαλλίας
Κύριε Πρόεδρε
Κύριοι συνάδελφοι
Αγαπητοί φοιτητές και φοιτήτριες
Κυρίες και Κύριοι,*

Το προδρομικό βιβλίο του Κώστα Αξελού με τον τίτλο «Προς μια πλανητική σκέψη» πρωτοεκδόθηκε στη Γαλλία το 1964, όταν ακόμη δεν είχε επέλθει η μετάλλαξη της μοντερνικότητας σε πλανητική εποχή.

Όταν, τρεις δεκαετίες αργότερα, το βιβλίο επιτέλους μεταφράστηκε στα ελληνικά, η εντύπωση εξακολουθούσε να είναι ότι μας μετέφερε σε τόπους της επιστημονικής φαντασίας μάλλον παρά στο κατώφλι του ηλεκτρονικού κόσμου που είχε ήδη αναδυθεί. Μην έχοντας προλάβει να αναπτύξουμε δεσμούς προσδοκίας και διάψευσης με τον κόσμο αυτό, αισθανόμαστε, όχι μόνο τότε, αλλά ακόμη και σήμερα, οικείοι και ξένοι μαζί.

Όσα βιβλία του Κώστα Αξελού είχαν προηγηθεί και όσα άλλα ακολούθησαν έκτοτε, συνέβαλαν στο να καμφθούν οι αντιστάσεις της άγνοιας και κυρίως της προκατάληψης που είναι και οι πλέον ανθεκτικές.

Καθώς υποσκάπτουν τις ιδεολογικοποιήσεις που μας ωθούν σε μια τυφλή κινητικότητα, τα κείμενα του Κώστα Αξελού μάς αφυπνίζουν για να μας μεταφέρουν σ' εκείνη την υπεραισθητή πτυχή της στοχαστικής σκέψης που, λόγω των αποστάσεων που παίρνει από τα πράγματα της ζωής, αποκτά τον χαρακτήρα ρήγματος.

Από την επικίνδυνη θέση του ρήγματος που χωρίζει τον στοχασμό από τις πρακτικές μας, ο φιλόσοφος μας φανερώνει όσα μπορεί να σημαίνει για μιάς το τέλος της σύγχρονης εποχής, ακριβώς την στιγμή που μεταλλάσσεται σε μιαν άλλη εποχή του πλανήτη που νομίζαμε ότι αργούσε να έλθει, ενώ είναι ήδη, εδώ.

Διαφορετική απ' όλες τις προηγούμενες, η πλανητική εποχή μάς καλεί να προσπεράσουμε την ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου, σαν μια χειρονομία φιλικής απομάκρυνσης από τα ανεπούλωτα τραύματα που προκάλεσαν οι καταστροφικές κατακτήσεις του για να ανοιχθούμε στην απαρχή που φέρει μέσα της η αποπεράτωσή του.

Η αλήθεια είναι ότι δυσκολευόμαστε να προσπεράσουμε την Ιστορία του δικού μας Κόσμου που πίστεψε ότι χωρούσε τα αθλιότερα και τα ευγενέστερα πράγματα, όντας ο ίδιος αχώρετος. Και είναι δύσκολο, γιατί καθώς τον προσπερνούμε, ανοιγόμαστε σ' ένα τοπίο που παρά τους θορύβους και τον συνωστισμό, είναι τοπίο ερήμωσης, αφού ο κόσμος, όπως παρατηρεί ο Αξελός, έχει χάσει την κοσμοϊστορική σημασία του και έχει αδειάσει από νόημα.

Γιατί το μυστικό ότι δεν ήταν άπειρος κι ότι χωρούσε στο γήινο χρονοδιάστημα, τόσο καλά κρυμμένο άλλοτε, υπό την πίεση των φιλοσοφικών διερωτήσεων και των επιστημονικών ερευνών, τους δυο τελευταίους αιώνες, διέρρεε συνεχώς.

Όμως ο Αξελός επιμένει: η νοσταλγία που δεν ταιριάζει στους ποιητές, δεν ταιριάζει ούτε στους στοχαστές.

Κώστα Αξελέ, το κάλεσμά σου ως φιλοσόφου-δημιουργού, και η απόδοση τιμής στο πρόσωπό σου και στο έργο σου, από το Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου μας, καθυστέρησαν πολύ. Θαρρείς κι έπρεπε οι δικές μας τιμές να περιμένουν την κατάλληλη στιγμή ώστε να αποδοθούν στον καιρό τους, στην φάση δηλαδή, κατά την οποία η ποιητικότητα, η κοινότητα, η ιερότητα, η στοχαστικότητα, αλλά κι αυτή ακόμα η πλαστικότητα, φάνηκε να έχουν αποσυρθεί από την παγκόσμια σκηνή.

Σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή της σιωπής και της περισυλλογής που επιβάλλουν το άγχος και η ανησυχία για το αύριο, ξανατίνουμε αυτιά για να αφουγκραστούμε τον σκεπτόμενο και ποιητικό Λόγο. Τον λόγο που μέσα στον θόρυβο της καταναλωτικής φρενιτίδας και της ευημερούσας ένδειας που εξασφάλιζε, μέχρι πρότινος, ήταν αδύνατο να ακουστεί.

Με τη μεσολάβησή σου ως φιλοσόφου που έπαψε εγκαίρως να πολιорκεί την σοφία για να επιδοθεί στην σκέψη που γεννά την σοφία, άνοιξες τον κληρονομημένο Λόγο. Τον έκανες να μιλήσει για το κύβευμα του πάλαι ποτέ μοντέρνου Κόσμου, που επί πέντε σχεδόν αιώνες συστηνόταν ως μια ανυ-

πέρβλητη κι αδιατάρακτη ταυτότητα, καθώς τόσο άσκεπτα εμφάνιζε το κύβευμά του ως μεγαλεπήβολο σχέδιο κυριαρχίας πάνω στην φύση και στα ανθρώπινα πράγματα.

Κυρίες και Κύριοι, στα κείμενά του ο Κώστας Αξελός μας έδειξε, πράγματι, ότι ο κόσμος συνδυάζοντας τον μύθο με την τεχνολογία, υποδύθηκε το καταδαμάζον και παντοδύναμο είναι που ποτέ του δεν ήταν, με αποτέλεσμα να καταντήσει άσκεπτος κι ανεξέταστος, όπως ο βίος μέσα στην σύγχρονη κοινωνία. Γιατί επιμένοντας να είναι αυτό που δεν ήταν, ο κόσμος εξάντλησε με το ψέμα του, την σκέψη και τον λόγο που του αναλογούσε.

Παρ' όλο που η οικονομία και το χρήμα μονοπώλησαν το ενδιαφέρον της ανθρωπότητας έτσι που η αναστοχαστική σκέψη να φαντάζει, σήμερα, σαν περιεργή ασχολία, παρ' όλ' αυτά, χωρίς την κριτική δύναμη του αναστοχασμού, μια τέτοια κατάληξη, θα μας ήταν ακατανόητη. Ένα ανεξήγητο μυστήριο που θα μας βύθιζε σε βαθύτερο σκοτάδι, έτσι που η πτώση του Κόσμου και η καταρράκωση του λόγου να φαίνονται καταδικαστικές και αδιέξοδες.

Ο Αξελός, όμως, λάτρης του Ηρακλείτου, γνωρίζει ότι η άνω και κάτω οδός είναι μία. Έτσι, αντίθετα από ορισμένους διανοητές της Δύσης που εξήγγειλαν ως μοίρα του σύγχρονου κόσμου, έναν αναπόφευκτο κι ακατάβλητο μηδενισμό, ο Έλληνας και ευρωπαϊός φιλόσοφος επιμένει ότι η πτώση και η άνοδος του ιστορικού κόσμου είναι μία και επήλθε σε μια μακρά διάρκεια, στα όρια ενός συστήματος που για να στηριχθεί, κατασκεύαζε ταυτότητες διαχωρισμένες από τις ετερότητες, στερημένες την διαφορά.

Αλλά για να δείξει ότι το παγκόσμιο σύστημα επιδεικνύοντας την ισχύ του, φανέρωνε τον κόσμο άλλον από αυτόν που όντως είναι, ο Αξελός χρειάστηκε να απομακρυνθεί από την Ιστορία του και να σκεφτεί για λογαριασμό της τωρινής εποχής που σημαδεύει το τέλος του. Το τέλος όμως, για την σκέψη του Αξελού, δεν είναι τέλος, όσο μεταμόρφωση και αλλαγή.

Με το βλέμμα προσηλωμένο στο παρμενίδειο Εν το Παν και στην πολυπλοκότητά του, έδειξε ότι για να αλλάξει ο σημερινός κόσμος, χρειάζεται να αλλάξει η σχέση μας με τον κόσμο. Αυτή η αλλαγή της σχέσης μας με τον κόσμο είναι η προϋπόθεση για την μεταμόρφωση του κόσμου και την δική μας.

Ο λόγος του Αξελού, σαν σε ηχώ ξαναφέρει στ' αυτιά μας τον λόγο ενός Χέγκελ, ενός Μαρξ, ενός Νίτσε που έλεγαν ότι πριν από τον άνθρωπο και πριν από τον κόσμο, είναι η σχέση που συνδέει τον άνθρωπο με τον κόσμο. Σχέση που μετατρέπει την ύπαρξη σε συνύπαρξη.

Στα δοκίμιά του των δύο τελευταίων δεκαετιών, ο Κώστας Αξελός χρειάστηκε να σκεφτεί οραματικά, όχι, όμως, χιμαιρικά, για λογαριασμό τού σή-

μερα που ενώ απογυμνώνεται από το παρελθόν, δεν χάνει ωστόσο, την ιστορική του υφή. Κι αυτό γιατί καθώς διαλύεται ως κάτι ξένο από το παρόν, το παρελθόν συνενώνεται με το άγνωστο μέλλον.

Το να μιλήσει, όμως, ο στοχαστής σαν τον ποιητή και να μας πει στον αιώνα του τι βλέπει, δεν είναι ούτε απλό ούτε απλώς δύσκολο. Για να το κατορθώσει, χρειάζεται να έχει φτάσει στην μέγιστη δυνατή απροκαταληψία, συνεκτικότητα και ευρύτητα πνεύματος.

Μόλις συνειδητοποιήσουμε ότι ένας τέτοιος δι-ορατικός στοχασμός είναι κάτι σαν τους άθλους του Ηρακλή, ίσως οι εκλάμψεις του στοχαστικού λόγου μπορέσουν τότε να γίνουν για τους αποδέκτες του, οδόσημα του δρόμου που διανοίγει ο φιλοσοφικός φωτισμός.

Μιλώ για άθλο, γιατί για να σκεφτεί την πλανητική εποχή, όπου το παρόν θέτει υπό διακύβευση τον πολυδιάστατο χρόνο, ο Αξελός στο *Παιγνίδι του κόσμου*, που εκδίδει στα γαλλικά το 1969 και το οποίο νομίζω πως είναι το *opus magnum* του φιλοσόφου, χρειάστηκε να μετατρέψει το κύβευμα του παροντοποιημένου χρόνου σε νοητικό ελιγμό: υψώνοντας το παρόν πάνω από την εφήμερη επικαιρότητα που το περιστέλλει, το αναστοχάστηκε στην διεσταλμένη πυκνότητά του όπου ξετυλίγεται ένας ολόκληρος κόσμος ως είναι μέσα στο γίγνεσθαι.

Χρειάστηκε, δηλαδή, να βγει από το σύστημα παραγωγής που οργάνωσε, διαχειρίστηκε και παγκοσμιοποίησε η Δύση και κάνοντας το επόμενο βήμα, να σκεφτεί όσα συντελούνται στην παρούσα φάση του, που είναι φάση μεταλλαγής. Αφού, για τον Αξελό, κάθε αποπεράτωση είναι ταυτόχρονα κι απαρχή.

Για να κάνει, όμως, αυτό το επόμενο βήμα, χρειάστηκε επιπλέον να ανοιχθεί πέρα από τον ιδεαλισμό και τον υλισμό που υπήρξαν η κινητήρια δύναμη του καπιταλισμού και του σοσιαλισμού. Κι αντί να καταφύγει στην εσχολογική φαντασιοκοπία, θεώρησε ευστοχώτερο και εντιμότερο να ρίξει φως στην κρυφή λογική όσων διαμειφθηκαν και διαμείβονται μέσα στον χρόνο, στον κόσμο, στην σκέψη.

Μας έδωσε, έτσι, πολύ νωρίς, ήδη στα 1977, την δική του πολύτιμη *Συμβολή στην Λογική*. Έργο με πολλαπλές συνέπειες, όπου επεξεργάζεται τρόπους απεμπλοκής της ισχύουσας λογικής από τα άκαμπτα, τυποποιημένα της σχήματα.

Το έργο αυτό τον οδήγησε να αντικαταστήσει την οντο-θεο-λογική με μια οντο-ιστοριο-λογική ανθρωπολογία ικανή να προβληματοποιήσει και να κλονίσει τις ισχύουσες αντιλήψεις στους τόπους της ηθικής ώστε αντί τα λόγια να αναιρούν τις πράξεις και το αντίστροφο, επιτέλους να συγκεράζονται, ανακόπτοντας την υποκρισία.

Το ίδιο έργο τον οδήγησε, επίσης, κατά την επόμενη πενταετία ως τα 1984, να συγκροτήσει μιαν ανοιχτή, όπως εύστοχα την απεκάλεσε, Συστηματική.

Επειδή τίποτα δεν είναι απλό και αμεσότητα δεν υπάρχει, ο δι-ορατικός Αξελός απαντά στα στέρεα, αλλά κλειστά οντο-θεολογικά συστήματα που κατασκεύασε η φιλοσοφία του παρελθόντος, με την συνάρθρωση των κοσμικών και των ανθρώπινων πραγμάτων, σε ένα μάλλον ακατανόητα ανοιχτό, για εκείνη την εποχή, σύστημα. Ένα σύστημα που ενώ ήταν δυνάμει πραγματικό, μας το έκρυβε. Γιατί κατά έναν τρόπο οξύμωρο που αρνούνταν να τον δεχθούν ο κοινός νους και η τυπική λογική, το ανοιχτό σύστημα συνεπάγεται, αν δεν την υπηρετεί κιάλας, την ρευστότητα. Και γιατί η σταθερότητά του επιζητεί την αστάθεια, αφού, χωρίς αυτήν, κανένα σύστημα δεν μπορεί να διασώσει την εσωτερική δυναμική του.

Στη συνδυαστική δομή του ανοιχτού συστήματος, επιμέρους δικτυώσεις σχέσεων συνεχουν και ταυτόχρονα διασπούν το Όλον, έτσι ώστε, στην ημιτονοειδή κίνησή του, τα πάντα να είναι διπλά και ταυτόχρονα ενιαία.

Για να συλλάβει τον κυματισμό μέσα στον οποίο ξετυλίγεται το ανοιχτό σύστημα του κόσμου, ο φιλόσοφος χρειάστηκε να μετακινηθεί από ένα σημείο αναφοράς και περνώντας απ' όλα τα ενδιάμεσα, να φτάσει στην αντίπερα θέση, για να το δει κι από κει. Αυτή η ανάγκη διεύρυνσης της οπτικής γωνίας δίνει στο κύβευμα του κόσμου και της σκέψης που το καταγράφει, τον χαρακτήρα ενός ριψοκίνδυνου διπλού παιγνιδιού. Το παιγνίδι είναι διπλό και είναι ριψοκίνδυνο, αλλά το υπαγορεύει το ανθρώπινο πνεύμα, καθώς ανυψώνεται και καταπίπτει.

Κι αφού η κάτω και η άνω οδός είναι πάντα μία, ο κόσμος, καθώς διασπάται για να αποφύγει την συντέλεια που του επιφυλάσσει μια απόλυτη ενότητα, βαθαίνει τα ρήγματα της σκέψης ώστε αντί να κλειστεί, να ανοιχτεί παραπέρα.

Ξεπερνώντας την ύβρη της παντοδυναμίας του, ο πολυπρισματικός νους καταφέρνει να δημιουργήσει ένα μοντέλο αλληλεξάρτησης γνώσης και κρίσης, επιστήμης και φιλοσοφίας όπου καμιά από τις δύο, ούτε η γνώση ούτε η κρίση, δεν διεκδικούν την θέση του κέντρου. Κι όπου ούτε η επιστήμη ούτε η φιλοσοφία δεν είναι στην περιφέρεια.

Μ' αυτούς τους όρους, η γνωσιοθεωρία, η επιστημολογία και η φιλοσοφία της επιστήμης σε συνεργασία με το επιστημονικό πνεύμα που εγκαινίασε ο 20ός αιώνας, μπόρεσαν και επεξεργάστηκαν έναν νέο ορθολογισμό που δεν αρκείται να αντιστρέψει για πολλοστή φορά τις προτεραιότητες και τις ξεπερνά μέσα σε σχήματα αλληλεξάρτησης.

Αυτή η νέα ορθολογικότητα την οποία άσκησε η θεωρητική επιστήμη, έγινε πεδίο φιλοσοφικής επεξεργασίας νέων τρόπων ανάλυσης, σύνθεσης, πειραματισμού.

Πρόκειται για ένα αληθινό ορμητήριο διερωτήσεων και διερευνήσεων, που απελευθερώνει τον Λόγο από την εμπλοκή του σε αιτίες, σκοπούς ορισμούς και αρχές που, όπως υπογραμμίζει ο φιλόσοφος, εποχιακά μόνο είχαν κυριαρχήσει. Η λογική απελευθερωμένη από τα παλιά αξιώματα και την τυποποίηση χάρη στο νέο επιστημονικό πνεύμα που εναντιώθηκε στον θετικισμό, αντί να δικαιολογεί τους αδικαιολόγητους διαχωρισμούς και αποκλεισμούς της, κι αντί να αποκλείει το ανορθόλογο από το οποίο τεχνητά είχε διαχωρισθεί, το ενσωματώνει αβίαστα στο πεδίο της.

Τώρα, το ποιοτικό που θεωρήθηκε το κατ' εξοχήν ανορθολογικό, καλεί την σκέψη να μας το φανερώσει. Γιατί η ισχύουσα τάξη του λόγου κατ' εντολήν του μηχανικισμού και της τεχνοεπιστήμης, επί αιώνες, ανήγε το ποιοτικό σε ποσοτικό, καταστρέφοντας κάθε έννοια του μέτρου. Παρ' όλ' αυτά, στάθηκε αδύνατο να εμποδίσει την σκέψη να σκεφθεί τις κρυμμένες ή επιχωματωμένες ποιότητες σε σχέση με τις ποσότητες, πράγμα που άνοιξε το δρόμο ώστε να ξαναβρεθεί το μέτρο που χάθηκε.

Με βάση, λοιπόν, την διαφοροποιημένη ολότητα που συστήνουν το ορθολογικό με το ανορθόλογο, ακολουθώντας τον δρόμο που άνοιξαν κάποιοι μετεωρικοί στοχαστές, ο Αξελός οικοδόμησε μιαν άλλη λογική και μιαν άλλη μέθοδο ικανές να φωτίσουν την αλληλεξάρτηση και τον συνεχή διαφορισμό των αντιθετικών στοιχείων και των αντιφατικών όρων που τα αποδίδουν. Με τον τρόπο αυτό, φανερώνονται οι συνάψεις που συνδέουν το νόμο με τις παραβάσεις που τον κινητοποιούν, τις αλήθειες με το ψέμα που τις υπονομεύει και τις διεγείρει, ταυτόχρονα, το λογικό με το παράλογο που υποσκάπτει το λογικό και το εμπλουτίζει.

Κι όλα αυτά στο όνομα μιας πλαστικότερης και δικαιότερης αρχής όπως είναι η αρχή της αμοιβαιότητας που αντί να προδίδει την ζωή, την αναδεικνύει και την προάγει.

Σ' αυτό τον αστερισμό των λίγων φιλοσόφων που εμφανίζονται σαν μετεωρίτες και που αξιώνουν να σκεφτούμε αλλιώς συγκαταλέγεται ο Κώστας Αξελός.

Με τη σκέψη του να κινείται στο χαίνον ρήγμα που φαίνεται να μας χωρίζει από το παρελθόν, ενώ στην πραγματικότητα, μας χωρίζει μόνον από το κατεστραμμένο κομμάτι του παρελθόντος (από τις πλάνες δηλαδή και από τις σαθρές του προκαταλήψεις), εστιάζει, τώρα, την προσοχή του στην σχέση του ανθρώπου ως όντος στο γίνεσθαί του, με τον Κόσμο.

Ο κόσμος ως είναι στο γίνεσθαί του, κι αυτός, περιλαμβάνει άτομα και συλλογικότητες που ορεγόμενα τη γνώση και την εννόηση, μπορούν και αποσπώνται από τον κόσμο, για να τον αναγνωρίσουν στην ανοιχτή του ολότητα. Μέσα από αυτή την σωτήρια απόσταση, αντιλαμβάνονται ότι εκτός από

την συσσώρευση, η διασπορά, και εκτός από την λογική, η ποιητικότητα, ως ζεύγη αντιθετικών τάσεων, κατευθύνουν τον λόγο τους σε μια σκέψη που θυμίζει λαβύρινθο στην προσπάθειά της να αποδώσει τα πλέγματα των χωροχρονικών συσχετίσεων, διασυνδέσεων ή συνδυασμών και συγκλίσεων που συγκροτούν τον κόσμο και την ίδια στιγμή, μας τον φανερώνουν.

Αυτή η λογική των σχέσεων, που ορίζει τον άνθρωπο και τον κόσμο, μπόρεσε και συγκροτήθηκε χάρη στις προϋποθέσεις που εξασφάλισαν στον φιλόσοφο οι τρεις φιλοσοφικές τριλογίες που έγραψε στην 20ετία 1959-1979. Αλλά κι αυτές προετοιμάζονταν από τα τέλη της δεκαετίας του '40, όταν με το πέρας των φιλοσοφικών του σπουδών στο Παρίσι, ο Αξελός εργάζεται ως ερευνητής στο Εθνικό Ίδρυμα επιστημονικών Ερευνών της Γαλλίας, αλλά και μετά, για πολλά χρόνια, ως πανεπιστημιακός δάσκαλος στη Σορβόνη.

Τα εννέα βιβλία που απαρτίζουν τις τρεις φιλοσοφικές τριλογίες εξερευνούν την παράξενη ήπειρο που θυμίζει η σκέψη, αφού αντί να χάνεται, ενόσο ξετυλίγεται στα βάθη του χρόνου, ξαναβρίσκεται κι αφού αντί να μικραίνει, συνεχώς περιελίσσεται, προεκτείνεται, εντείνεται, διευρύνοντας, με τον τρόπο αυτό, τον ορίζοντα-φόντο της.

Κινούμενη στο βάθος του χρόνου, η σκέψη γίνεται, στην κυριολεξία, ο ορίζοντας όλων των οριζόντων. Μέσα σ' αυτό το αχανές πεδίο, ο ερμητικός Ηρακλείτειος λόγος συναντά τον λόγο του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, του Κάντ και του Χέγκελ, αλλά και του Μαρξ, του Νίτσε, του Φρόιντ, όπως και τον λόγο των επιστημών της φύσης και του ανθρώπου, έτσι όπως τον ανέπτυξε ο 20ός αιώνας, απελευθερώνοντάς τον από το πνεύμα ενός απόλυτου Ντετερμινισμού.

Είναι φυσικό ο Αξελός να κάνει λόγο για περιπλάνηση.

Γιατί αν ακόμη και το ταξίδι με τον προσχεδιασμένο προορισμό έχει τις δυσκολίες του, μπορούμε να φανταστούμε πόσο πιο επίπονο γίνεται, όταν ο φιλόσοφος σταματά συνεχώς για να δει και να μάθει, πράγμα που τον αναγκάζει από τον ένα σταθμό στον επόμενο, να αναθεωρεί τον προορισμό και το βέλος του και προκειμένου να υπηρετήσει την αποστολή του, να μεταμορφώνεται σε περιπλανώμενο.

Αυτή η συνθήκη ατελεύτητης αναζήτησης της αλήθειας θα κάνει τον Κώστα Αξελό να αντιμετωπίσει την ανίχνευση της ιστορίας της σκέψης σε Δύση και Ανατολή ως μια σχεδόν ή περίπου ατέρμονη περιπλάνηση.

Στην διερώτηση μήπως ο στοχαστής είναι από φυσικού του πλάνητας και πλανάται; η απάντηση είναι όχι: Απλώς έχοντας δει και δεχθεί τη σημασία που έχουν το σχεδόν ή το περίπου, το μήποτε εκπληρωμένο, το δίσημο ή το αμφίλογο ή κι αυτό ακόμη το σχετικοποιημένο, αλλά μη καταργημένο απόλυτο, ως εγγενείς όροι κάθε εγχειρήματος, ο στοχαστής οπλίζεται με την

υπομονή που απαιτεί η ανίχνευση των λαβυρίθων που εγείρει η ανθρώπινη ύπαρξη στην σχεδόν ατέρμονη εκτύλιξή της.

Από την εμπειρία της σκέψης ως περιπλάνησης που φανερώνει τον κόσμο στον παλμό και στις διακυμάνσεις του, στις αποχρώσεις και τους ρυθμούς του, αλλά κι από την εμπειρία της σκέψης ως τρόπου ζωής και θανάτου, ως διαγωγής και αποστασιοποίησης, ο Αξελός καταλήγει να εντάξει θεωρία και πράξη στο κύβευμα που απελευθερώνει την έκβασή τους από την μοίρα και από το πεπρωμένο που τους επεφύλαξε, κατά το μακραιώνο παρελθόν.

Το ίδιο, θεωρεί τις δράσεις που ξετυλίγουν το είναι-γίγνεσθαι, κυβεύματα που διαφεύγουν κι αυτά τον έλεγχο των θεών. Εδώ, ο φιλόσοφος μας αφήνει να εννοήσουμε ότι οι άνθρωποι για να κατανικήσουν την μοίρα που τους επιφυλάχθηκε, χρειάστηκε να αναμετρηθούν με το τυχαίο που διεισδύει στις πράξεις τους και τους μετατρέπει σε κυβευτές και κυβεύματα, παίκτες και παίγνια, την ίδια στιγμή. Πράγμα που υποδαυλίζει την σύγκρουση και την διαμάχη. Και αν πόλεμος ό πατήρ πάντων, τότε, πράγματι, έργον έν κύβοις Άρης κινεί.

Κυρίες και Κύριοι, αβεβαιότητα, διακινδύνευση, πειραματισμός εντείνουν την αγωνία των ημερών.

Όμως, ο φιλόσοφος είναι τώρα, εδώ, σ' αυτήν την ωραία αίθουσα, για να μας θυμίσει με την παρουσία του και τον λόγο του ότι τα κλήματα είναι αδιχώριστα από τα γράμματα, παιδιές και παιδεία μαζί.

Κώστα Αξελέ, η σκέψη σου αναμετρήθηκε με θάρρος και ειλικρίνεια, με τα όρια των ανθρώπινων πραγμάτων. Και άνοιξε δρόμους ώστε να τα σταθμίζουμε στην πανχρονικότητα που κρύβουν και εκδηλώνουν ανά πάσα στιγμή. Για την σοφία του έργου σου, τον ποιητικό και σκεπτόμενο λόγο σου που μας οπλίζει με ψυχραιμία και πολύτιμη ωριμότητα, σου χρωστάμε από τα βάθη της ψυχής, ευγνωμοσύνη και χάρη.

Κώστας Αξελός

ΤΟ ΑΝΟΙΓΜΑ ΣΤΟ ΕΠΕΡΧΟΜΕΝΟ

Αυτό που επέρχεται προσφέρεται στη διαθεσιμότητά μας, μας ανοίγεται όταν του ανοιγόμαστε και διατρέχει όλες τις μεταμορφώσεις του, τις μεταμορφώσεις μας. Επέρχεται πάντα ενιαία και τριαδικά: στην ενότητα του παρελθόντος-παρόντος-μέλλοντος, όπου καθεμία από τις τρεις διαστάσεις παίζει και με τις δύο άλλες. Ισχυρότερο από όλα όσα μερικώς επέρχονται, είναι το αθέατο κέντρο τους. Το κέντρο αυτό –το κεντρικό παιχνίδι– ξετυλίγεται παντού και η περιφέρειά του δεν έχει όρια, δεν είναι πουθενά. Ζητάει και προκαλεί το δικό μας άνοιγμα.

Εμείς οι άνθρωποι, οι περαστικοί, δεχόμαστε το κάλεσμα αυτού που επέρχεται μεταμορφώνοντάς το, με τις σκέψεις μας και με τις πράξεις μας, με τα πάθη και με τις παραλείψεις μας.

Αν θέλαμε να δώσουμε ένα όνομα – και τα ονόματα τα δίνουν πάντα οι άνθρωποι – σ' αυτό που επέρχεται, που δεν παύει να επέρχεται, θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε *το παιχνίδι του κόσμου*. Αυτού δηλαδή που ξετυλίγεται σαν ένα μή παιγνιώδες παιχνίδι του πάντοτε ανοιχτού χωρο-χρόνου.

Αυτό που επέρχεται πάντα και παντού ως ζωντανό και θανάσιμο παιχνίδι του Ανοίγματος, μας ανοίγει τα πρόσωπα και τα πράγματα, ακόμα κι όταν εμείς βρίσκουμε τη βολή μας στο κλείσιμο και κυριαρχούν η ασημαντότητα, η επιπεδότητα, η ραθυμία και η ανία.

Αυτό που κάθε φορά επέρχεται, ως τρόπος έκφρασης του ανοίγματος, ανοίγει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, που είναι αδιαχώριστα δεμένα μεταξύ τους, αλλά παραμένει κυρίως αυτό που θα επέλθει, χωρίς παρελθοντολογία, χωρίς την ένταση και την επιπεδότητα του παρόντος, χωρίς εσχατολογική ελπίδα.

Το παλλόμενο, ενιαίο και πολυδιάστατο και πλήρες συνδεόμενων και συχνά αντιμαχόμενων αποσπασμάτων κέντρο του παιχνιδιού αυτού που επέρ-

χεται, φανερώνεται και κρύβεται συγχρόνως, σε μας τους θνητούς που περισσότερο κλεινόμαστε παρά ανοιγόμαστε. Μέσα και πέρα από αυτό που επέρχεται πρέπει να στρέψουμε όλη την προσοχή μας σ' αυτό που δεν επέρχεται.

Σήμερα κυριαρχεί, και πρόκειται να κυριαρχήσει και στο μέλλον, αυτό που ονομάζουμε τεχνική – η οποία προηγείται και έπεται αυτής που αδέξια ονομάζουμε τεχνολογία. Η τεχνική και η τεχνο-επιστήμη δεσπόζουν γενικώς και ειδικώς. Πραγματοποιούν αρχέγονους μύθους. Γι' αυτό η εποχή μας – που δεν μας ανήκει – είναι κατ'έξοχήν μυθο-τεχνολογική. Αυτό δεν την εμποδίζει να στέκεται ανίκανη μπροστά σ' αυτό που επίσης κυριαρχεί: το κενό.

Το διαρκές επερχόμενο που φανερώνεται ιδιαίτερα μέσα και από την τεχνική δεν είναι καθόλου άσχετο με αυτό που το προσδιορίζει και με το οποίο συμβαδίζει, τη φιλοσοφία, δηλαδή τη μεταφυσική. Η μεταφυσική φιλοσοφία – από τον Πλάτωνα ως τον Hegel – σκέφθηκε τον λόγο ως κυρίαρχο και δεν είναι περίεργο αν η κλυδωνιζόμενη εποχή μας είναι τεχνο-λογική και παράλογη συγχρόνως.

Μεγάλοι στοχαστές της νεωτερικότητας σκέφθηκαν το παρόν και το μέλλον. Ο Hegel το «τέλος της ιστορίας», ο Marx τη γενικευμένη αποξένωση, ο Nietzsche το βασίλειο του μηδενισμού που επεκτείνεται, ο Heidegger τη νύχτα του κόσμου. Έχοντας ακόμη το ένα πόδι στη μεταφυσική και το άλλο σ' ένα νέο δρόμο, οι τέσσερις αυτοί μεγάλοι στοχαστές, οι τρεις τελευταίοι δεν είναι πια φιλόσοφοι, ανοίγονται σ' έναν καινούργιο ορίζοντα, ο οποίος, παρότι ορίζοντας περιοριστικός, μπορεί ν' αποτελέσει ένα Άνοιγμα. Κανένα τους δεν μπορούμε, ή μάλλον δεν πρέπει, να τον ακολουθήσουμε δογματικά, να τον κάνουμε -ισμό. Εκείνο που μας επιβάλλεται είναι να τους δούμε παραγωγικά, ως συνοδοιπόρους στο δρόμο που ανοίγεται, και να βαδίσουμε μαζί τους αλλά και πέρα από αυτούς.

Η μεταφυσική, ή ακόμη και η φιλοσοφία, δεν αποτελούν την τελευταία λέξη της σκέψης. Αθόρυβα σχεδόν επέρχεται και *μία σκέψη μη μεταφυσική, μη φιλοσοφική*. Είναι η αινιγματική σκέψη του ανοίγματος του κόσμου που δεν υπακούει σε καμμία από τις ονομασίες του. Οι απαιτήσεις αυτής της σκέψης του περιπλανώμενου και όχι αιώνιου άστρου μας, είναι και μένουν επίσης αινιγματικές. Αυτό που επέρχεται, το ανοιχτό Όλον, το ύπατο παιχνίδι του Κόσμου, δεν μπορεί να κλειστεί σ' ένα σύστημα σκέψης. Μπορεί μόνον να λεχθεί με μια γλώσσα στοχαστική και ποιητική μαζί, που προσπαθεί, όσο γίνεται, να σταθεί κοντά στην καταστροφή. Ούτε τυπική λογική, ούτε διαλεκτική, ούτε φαινομενολογική, ούτε αναλυτική, η σκεπτόμενη γλώσσα μένει ανοιχτή. Η σκέψη αυτή δεν είναι ούτε αισιόδοξη ούτε απαισιόδοξη, ούτε τραγική ούτε κωμική. Τί είναι λοιπόν; Κατ' αρχάς δεν είναι ούτε γίνεται, αλλά επέρχεται, και μένει δηλωτική και έκδηλη. Όπως ήδη έλεγε ο Ηράκλειτος, που δεν εί-

να φιλόσοφος αλλά στοχαστής, «Ο άναξ, ού τό μαντεϊόν έστι τό έν Δελφοίς, ούτε λέγει ούτε κρύπτει αλλά σημαίνει». Χωρίς να περιμένουμε από την μελλοντική σκέψη να είναι κυριαρχική ή μαντική, μπορούμε να σκεφθούμε όχι τις αλήθειες ή τις ιδέες –του αληθινού, του καλού, του ωραίου– που έζησαν τη ζωή τους, αλλά τα σήματα που εκπέμπει ο κόσμος, προσπαθώντας να τα συλλάβουμε και να τα μεταμορφώσουμε δημιουργικά σύμφωνα με τη μοίρα μας που είναι η πλάνη και όχι η απλή περιπλάνηση ή απλώς το αντίθετο της αλήθειας. Κάθε δημιουργία κρύβει μέσα της την αποτυχία. Και όλα όσα επιτυγχάνουν, επιτυγχάνοντας αποτυγχάνουν.

Δεν θα' πρεπε, λοιπόν –κανείς δεν ορίζει αυτό το πρέπει το οποίο επιβάλλεται– να περιμένουμε ότι αυτό που επέρχεται αφήνεται να φυλακιστεί από εμάς τους τόσο ανθρώπινους ανθρώπους. Ίσως ένα άνοιγμα πέρα από το ανθρώπινο θα καθιστούσε δυνατή την πιο φιλική ανταπόκρισή μας σ' αυτό που επέρχεται, θα καθιστούσε δυνατή μια φιλικότητα που δεν θα απέκλειε τις αντιθέσεις.

Ο ρυθμός αυτού που επέρχεται δεν είναι ούτε προοδευτικός ούτε αντιδραστικός. Ρυθμός του παλλόμενου κόσμου, ρυθμός της ποιητικής σκέψης, ως ποιο σημείο άραγε θα μπορούσε να γίνει και ρυθμός της πράξης; Το έρωτημα δεν μπορεί παρά να μένει ανοιχτό.

Αυτό που έρχεται, αυτό που επέρχεται, αυτό που πάει είναι ευθύς εξαρχής –χωρίς αρχή– αυτό που επέρχεται πανχρονικά, και δεν είναι αιώνιο αλλά πεπερασμένο.

Αυτό που επέρχεται διατρέχει πολλούς δρόμους για να ειπωθεί και να ενεργοποιηθεί. Κινητοποιείται από τη γλώσσα και τη σκέψη, από την εργασία και την πάλη για την εξουσία, από τον έρωτα και από τις σχέσεις μας με τον θάνατο και, εντέλει, από το παιχνίδι. Και τα κινητοποιεί. Αυτές οι ίδιες οι μεγάλες στοιχειώδεις δυνάμεις εκφράζονται θεσμικά με την μαγεία, τους μύθους και τη θρησκεία, με την ποίηση και την τέχνη, με την πολιτική, με τη φιλοσοφία και με τις τεχνικοποιημένες επιστήμες.

Από τις πρωταρχές της δυτικής σκέψης, δηλαδή της ελληνικής, το Αυτό κατέχει μια δεσπίζουσα θέση. Ο Ηράκλειτος, τον οποίο αναφέραμε προηγουμένως, και ο σύγχρονός του Παρμενίδης είναι οι δύο σημαντικότεροι προ-φιλοσοφικοί στοχαστές. Ο λόγος του γίνεσθαι στον Ηράκλειτο, και το νοείν και το είναι στον Παρμενίδη ανοίγουν όχι ένα δρόμο, αλλά τον δρόμο που θα ακολουθήσει η δυτική σκέψη. Ο Παρμενίδης μάς λέει: «Τό γάρ αυτό νοείν έστίν τε καί είναι».

Και όμως, μια περίεργη σκέψη, μια σκέψη που δεν έχει ακόμη θεμελιωθεί, μάς ανοίγει τα μάτια σε μιαν άλλη όψη του κόσμου. Γι' αυτήν τη σκέψη, ο λόγος και το γίνεσθαι, το νοείν και το είναι δεν στέκονται ακόμη και δεν κινού-

νται αποφασιστικά μπροστά και μέσα στο Άνοιγμα. Το άνοιγμα και το αίγιγμα αυτού που επέρχεται μας κρύβει –μπορεί να πει κανείς– τόσο το ίδιο του το άνοιγμα όσο και το κλείσιμο, δηλαδή τον φωτεινό και σκοτεινό μαζί κόσμο.

Αυτό που επέρχεται δεν είναι κυρίως το, λιγότερο ή περισσότερο ακίνητο, φως του είναι, ούτε ένα αόριστο γενικό γίνεσθαι. Αυτό που επέρχεται περιέχει το ίδιο την αντίφασή του, ξετυλίγεται αρμονικά όσο και πολεμικά.

Ένα πλανώμενο άστρο προορισμένο στην καταστροφή –ο πλανήτης μας– γνωρίζει παραγωγικές μεταμορφώσεις και διατρέχεται από καταστροφές. Το Όλον συναντιέται με το κενό, με το τίποτα. Αυτό που επέρχεται γνώρισε εποχές. Στην ελληνική, κυριαρχούσε η ένθεη φύση. Στην εβραιοχριστιανική, ο ένας Θεός, στην μοντέρνα ευρωπαϊκή, ο άνθρωπος και στην υπερμοντέρνα, η τεχνική.

Η φύση εξοντώνεται, οι θεοί πέθαναν και ο τόσο υπερδραστήριος άνθρωπος ξαναγίνεται αυτό που ήταν πάντοτε. Ο Πίνδαρος με όλο το βάθος της στοχαστικής του ποίησης τον είδε σαν: «Σκιάς όναρ». Η τεχνική παραμένει ακόμη αίγιγμα. Η υπέρβασή της δεν φανερώνεται. Αλλά ας μην ξεχνάμε ότι εποχή σημαίνει αυτό που επέχει, δηλαδή αυτό που αναστέλλει, αυτό που μένει μετέωρο.

Η πλανητική εποχή μας, συμπέρασμα όλης της μέχρι τώρα παγκόσμιας ιστορίας, είναι άραγε άξια για μια ανοιχτή πλανητική σκέψη; Και ποιές θα ήταν οι πράξεις που θα οδηγούσαν σ' ένα παραγωγικό –όχι, όμως, ειδυλλιακό– μέλλον;

Μία ρυθμισμένη και ρυθμίζουσα διαθεσιμότητα, όχι στο λεγόμενο αναπόφευκτο αλλά σ' αυτό που επέρχεται, νηφάλια και ανήσυχη μαζί, ψύχραιμη και έντονη, ανοίγεται στην καταστροφή και μένει παράνομη. Είναι δύσκολο να εισακουσθεί ένας τέτοιος ποιητικός στοχασμός που αναφέρεται στη διαθεσιμότητα, υποφέρει τα πλήγματά της και συνεπάγεται μια παραγωγική και γενναιόδωρη αντιμετώπιση. Αναλαμβάνοντας και επεξεργαζόμενη τις αντιφάσεις της, αυτή η διαθεσιμότητα είναι συνώνυμη με το ύπατο άνοιγμα.

Στο τέλος αυτής της ομιλίας πρέπει να σας ζητήσω συγγνώμη που δεν κατόρθωσα να δω διεισδυτικότερα αυτό που επέρχεται, αυτό που αποσύρεται και να δείξω την μεγαλύτερη δυνατή διαθεσιμότητα.

Παρ' όλα αυτά, σας ευχαριστώ για τη φιλική προσοχή σας.